

protstave procesu dodjele zemlje seljacima.“ (228) (potcrtao E.O) Čini se, naime, da ovakve autorove formulacije nisu baš najsretnije izabrane. Drugi slučaj je sa opisivanjem djelovanja političkih stranaka, pri čemu autor u pojedinim periodima, rekli bismo, previše naglašava djelovanje Jugoslovenske muslimanske organizacije i Hrvatske republikanske seljačke stranke u Hercegovini, te upravo ove stranke smatra glavnim krivcima za tešku političku krizu i napetost u Hercegovini. S druge strane, kada govori o srpskim političkim strankama, kritika se uglavnom odnosi na razjedinjavanje srpskog biračkog tijela i međusobne razmirice između srpskih političkih stranaka. Također, i kritički odnos prema organima vlasti i njihovim postupcima je blijed. Postoji još primjera o kojima bi se moglo diskutirati, odnosno pitanja koje su drugi autori interpretirali na drugačije načine, ali smatram da su navedeni primjeri sasvim dovoljni da pokažu autorov subjektivan pristup određenim događajima.

Gledano u cjelini, navedena knjiga, i pored spomenutih slabosti, predstavlja solidno štivo sa obiljem podataka koje na jednom mjestu govori o Hercegovini i njenom stanovništvu i na taj način obogaćuje i historiju BiH u cjelini ■

Enes S. Omerović

Sarita Vujković, *U građanskom ogledalu, Identiteti žena bosanskohercegovačke građanske kulture (1878-1941)*, Beograd: Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske - Kulturni centar Beograd, 2009, 209 str.

U izdanju Muzeja savremene umjetnosti Republike Srpske i Kulturnog centra Beograd izašla je prva knjiga Sarite Vujković. Knjiga *U građanskom ogledalu* rezultat je detaljne analize raznovrsne građe, s interdisciplinarnim pristupom, koja nas upoznaje sa ženskim identitetima u građanskoj kulturi u Bosni i Hercegovini. Autorka je, zapravo, kroz fenomen ženskih identiteta na vrlo vješt način izložila stanje u bosanskohercegovačkoj umjetnosti, analizirajući ga u kontekstu historijskih promjena specifičnih za period koji ova knjiga prati, tj. period od 1878. do 1941. go-

dine. Vujković se, pored posebne analize stvaralaštva prvih akademski obrazovanih umjetnica u BiH, osvrnula i na žene koje su ostavile trag u književnosti, žurnalistici, narodnoj lirici. Knjiga je podijeljena na tri glave: *Sa istoka na zapad* (13-37), *Ukus i gracija na umjetničkoj sceni* (37-92) i *Javni identiteti žena* (93-142), nakon čega slijede *Zaključna razmatranja - Odnos privatnog i javnog*, a na kraju knjige nalaze se: *Summary, Ilustracije - Illustrations, Literatura i Indeks imena*.

U prvom poglavlju *Sa istoka na zapad* autorica je, krenuvši hronološki, izložila period austrougarske okupacije BiH, smatrajući da je on bio od presudnog značaja za strujanje novih evropskih ideja. To je period kada prodiru novi utjecaji i koncepti kulturnih organiziranja, koje Vujković posmatra kroz kontekst austrougarske politike prema kulturnim dešavanjima. To je period kada u duhu građanskog prosvjetiteljstva i građanske filantropije nastaju prva ženska društva građanske orijentacije. Posebnu analizu autorica je posvetila časopisu *Nada*, koji je izložila kao model za odnos političke vlasti prema kulturnim dešavanjima u Bosni, kao i njenu percepciju promoviranja željene slike kulturnog modela u BiH. Najviše prostora Vujković je posvetila upravo periodu austrougarske vladavine ovim prostorom, dok se na period od Prvog svjetskog rata do početka Drugog svjetskog rata osvrnula u kratkim crtama, konstatirajući da je u periodu između dva svjetska rata raniji srednjoevropski kulturni model zamijenjen novim, francuskim.

Ukus i gracija na umjetničkoj sceni naslov je druge glave, koja je posvećena prvim akademski školovanim umjetnicama u Bosni i Hercegovini. U ovom poglavlju posebno su prikazane biografije, stil i umjetnički opus prvih umjetnica koje su ostavile traga u umjetnosti Bosne i Hercegovine. Na samom početku upoznajemo se sa umjetnicama koje su posjetile Bosnu i ostavile svoj trag u umjetničkim krugovima, kao što su: austrijska slikarka Anka Linker, koja je pored slikarske karijere učestvovala u pripremama pokretanja lista *Nada*, umjetnica Paula Krampfl, koja je za svečanu dvoranu Vijećnice izradila sliku *Motiv sa Kovača*, kao i slovenska slikarka Ivana Kobilica, koja je pozvana u Sarajevo da naslika portret nadbiskupa Štadlera. Ipak, posebnu pažnju Vujković je posvetila prvih šest akademski obrazovanih bosansko-hercegovačkih umjetnica. Prva u nizu nalazi se slikarka Adela Beri, koja je bila i prva grafičarka u Bosni, zatim Lujza Kuzmić-Mijić, koja je svoje slikarsko iskustvo stekla studirajući u Beču, Iva Despić-Simonović, prva vajarka u Bosni, zatim Rajka Merdep, vajarka i keramičarka, jedina umjetnica iz BiH koja je u periodu između dva svjetska rata ostvarila međunarodnu karijeru, zatim slikarka Milena Šotra, a kao posljednja u ovom vrijednom nizu izložena je biografija i stil slikarke Mice Todorović, koja je završila Akademiju u Zagrebu, a njeni crteži olovkom prikazuju alegorijski odnos prema nadmenosti, ispraznosti, malograđanštini i licemjernosti građanske klase. Interesantno je da teme djela ovih umjetnica jasno ukazuju na njihov

pogled na život, kao i njihovo viđenje političko-kulturnih promjena u periodu u kojem djeluju.

Treća glava ove knjige *Javni identitet žena* sadrži više poglavlja, u kojima Vujković radi jasnije kompletne slike prati dostignuća žena u drugim oblastima, poput književnosti i žurnalistike. Analizirala je položaj žene u isto vrijeme u određenim društvenim okolnostima stavljajući ih u kontekst promjena kao što su industrijalizacija zemlje i urbanizacija, koje su sa sobom neminovno nosile i emancipaciju žena. Važnu ulogu u tome odigrala je štampa, koja je u to vrijeme bila presudan akter za preobražaj društvene intelektualne i umjetničke svijesti. Pored štampe, važne su bile i milenijske izložbe, kao i razglednice koje promoviraju određeni prostor i time oslikavaju određeni period. U ovom poglavlju autorica se kratko osvrnula i na Milenu Mrazović, prvu novinarku u Bosni i Hercegovini, koja je bila stalna saradnica, a kasnije i urednica i vlasnica *Bosnische posta*. Pored već spomenutih listova *Nada* i *Bosnische post*, spomenut je rad listova poput lista *Bošnjak* i *Bosanska Vila*. U knjizi je također analiziran rad, finansiranje i politika ženskih časopisa koji se pojavljuju kao važan segment u razvoju opće kulture, a posebno u edukaciji žena kojima su i namijenjeni. Ipak, autorica konstatira da glavni fokus ženskih aktivnosti krajem 19. i početkom 20. vijeka nije bila književnost, već unapređivanje općeg obrazovanja, standarda i ekonomske pozicije. Stoga je kao veoma važna izdvojena uloga Adeline Pauline Irbi i njen rad, kao i uloga i utjecaj djevojačkih škola na prosvjećivanje žena. Poglavlje *Autentičnost ženske pozicije* govori o ulozi žene u nastanku narodne lirike i balade. Vujković se posebno osvrnula na rad Stake Skenderove, prve žene koja je objavila knjigu i otvorila školu za žensku djecu, analizirajući način njenog pisanja, kao i poziciju iz koje je ona posmatrala događaje. Posebno detaljno autorica je prikazala knjigu *Srpkinja*, koja je izašla 1913. godine, a u njoj se nalazi spisak od 145 žena pisaca. Osvrnuvši se na položaj muslimanske žene u poglavlju *Š one strane kućnog praga*, Vujković je govorila o pjesmama Umihane Čuvidine, kao i o ulozi *Gajreta* u podizanju općeg nivoa kulturnog i prosvjetnog obrazovanja žena.

Knjiga po svom sadržaju ujedinjuje više naučnih disciplina, gdje svaka od njih može pronaći važne i veoma interesantne podatke. Posebnu pohvalu zaslužuju odabrane slike koje, prateći tekst, pružaju kompletan dojam i sliku teme i vremena o kome autorica govori. Knjiga je napisana na osnovu veoma raznovrsnih historijskih izvora sakupljenih u brojnim naučnim i kulturnim institucijama u Bosni i Hercegovini. Posebnu vrijednost čini predstavljanje prvih šest akademski obrazovanih bosanskohercegovačkih umjetnica, koje su odigrale veoma važnu ulogu u razvoju bh. umjetnosti, te analiza njihovih radova koji su do sada bivali zanemareni. Knjiga predstavlja važan pomak u proučavanju učešća i uloge žene u javnoj sferi života, posebno umjetnosti, kao i muško-ženskih odnosa, što je učinjeno na jedan posebno privlačan i zanimljiv način. Ovim djelom autorica je otvorila vrata i pozvala na preispri-

tivanje dosadašnjih interpretacija uloge žene ne samo u historiji umjetnosti nego i u ostalim aspektima života, na čemu joj možemo samo čestitati ■

Hana Younis

Carl Bethke, *Deutsche und ungarische Minderheiten in Kroatien und der Vojvodina 1918-1941 (Identitätsentwürfe und ethnopolitische Mobilisierung)*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2009, 718 str.

It takes at least two somethings to create difference...

Gregory Bateson

Zamišljanje nacije, percipiranje određene etničke skupine, bilo da istoj pripadamo ili smo izvan nje, nemoguće je bez shvatanja važnosti i pozicije pojma „drugosti“. Drugo i drugačije je imalo izuzetnu ulogu u određivanju identiteta različitih društvenih grupa u evropskoj povijesti, posebno od početka 19. stoljeća. U toku formiranja i razvoja nacionalnih ideologija i pokreta bilo je bitno moći definirati onoga „drugoga“ da bi se odredio, ojačao i učvrstio vlastiti identitet.

U naučnim krugovima koji se bave problemom nacionalne i etničke pripadnosti, njihovim identitetom i sl. etablirao se stav da je pojmove nacije, etničke skupine i etničnosti gotovo nemoguće definirati, jer su oni dijelom procesa koji još uvijek traje, utječe, ali je i pod utjecajem svakodnevne stvarnosti, te se često povezuje i sa drugim društvenim pojavama. Prema Eriksenu, pojam *ethnos* je izveden iz grčke riječi *ethnikos* i izvorno označava paganina. Isti pojam se u Engleskoj u 19. stoljeću odnosio na rasne karakteristike. U današnjem jeziku ima još i značenje manjine. Drugi problem predstavlja korelacija pojmova nacija, narod i rasa sa pojmom *ethnos*. Zapadnoevropski tzv. državni nacionalizmi izjednačili su pojam nacije i države, dok je *ethnos* u tom smislu ostao nebitan. U istočnoj i jugoistočnoj Evropi, gdje se razvijao model jezičkog nacionalizma, *ethnos* je postao presudan za formiranje nacionalnih država. Radikalni pristup ideji o formiranju nacije podrazumijeva i nacionalnu čistoću, što postaje pogubno za manjine unutar te nacije. Ta činjenica dodatno komplicira istraživanje položaja i razvitka određene manjine unutar neke nacionalne

---